

महिला हिंसामा बोक्सीवादी परम्परा

पुस्तक : द वीच अफ ब्ल्याकबर्ड पन्ड
लेखक : एलिजावेथ जर्ज स्पेर
प्रकाशक : हटन मिफ्लिन, पहिलो संस्करण १९५८
पृष्ठ : २४९
ISBN : 0-395-07114-3
समीक्षक : अनुष्ठा श्रेष्ठ

सञ्चारमाध्यममा समय-समयमा आउने बोक्सीको आरोप र क्रूर सजायलगायत महिलामाथि हुने अमानवीय घटनाका समाचारले स्तब्ध र आतङ्कित तुल्याउँछ। अहिलेको चेतना र प्रविधिको युगमा पनि यस्तो अन्धविश्वासी र परम्परा अपनाउने समूह छ भन्ने विश्वास गर्न कठिन पर्छ। तर विगतमा भने बोक्सी प्रथा नेपालमा मात्र नभई अमेरिका र यूरोपेली मुलुकहरूमा पनि थियो। अमेरिका-यूरोपेली समुदायले बोक्सी प्रथालाई धेरै अगाडि छाडे। तर नेपाललगायत एशिया र अफ्रिकाका पिछडिएका समुदायहरूमा बोक्सी परम्पराको विश्वास अझै हटेको छैन।

अमेरिकी नागरिक एलिजावेथ जर्ज स्पेरद्वारा लेखिएको द वीच अफ ब्ल्याकबर्ड पन्ड एउटा उपन्यास हो। यो उपन्यासले १७औं शताब्दीको अमेरिकी समाजको सन्दर्भमा महिलालाई आरोपित, हेला र सजाय गर्ने यथार्थलाई मन छुने ढङ्गले समेटेको छ। सन् १८७२ मा प्रकाशित यो पुस्तकले न्युबेरी पुरस्कार पाएको थियो। पुस्तककी मुख्य पात्र किट टाइलर पढ्न-लेख्न जानेकी १६ वर्षीया युवती हुन्। उनको बाल्यकाल आफ्नो धनाढ्य हजुरबुवासँग बारबडोजमा सुख-सयलमा बित्छ। तर हजुरबुवाको मृत्युपछि किटले धेरै समस्याको सामना गर्नुपर्छ। ऋणबाट मुक्त हुन आफ्नो अथाह जग्गाजमीन र आफूले राखेका अफ्रिकी दासहरू सबै नै बेच्न बाध्य हुन्छन् उनी।

कनेक्टिकटको जीवन

बारबडोजमा आफन्त कोही पनि बाँकी नभएपछि किट अमेरिकाको कनेक्टिकटमा रहेका आफन्तकहाँ बस्न पुगिन्छन्। तर कनेक्टिकटको जीवन उनले सोचेजस्तो हुँदैन। स्वतन्त्र रूपमा हुर्केकी किटलाई कनेक्टिकटको रूढीवादी संस्कार र किसानी जीवनयापन कष्टकर लाग्छ। शङ्का र आगन्तुकका व्यवहारकै कारण त्यहाँ उनले आफ्नोपन महसूस गर्न पाइदैनन्। एकल वृद्धा हेना टपरले मात्र उनलाई आफ्नोपनको आभास दिलाइन्। हेना क्रिश्चियन धर्मकी अनुयायी नभएकाले पहिलेदेखि नै बोक्सीको आरोप खेपिरहेकी हुन्छिन् र समाजबाट टाढै बस्छिन्। कनेक्टिकटमा रहस्यमय महामारीको प्रकोप चल्दा त्यहाँका अन्धविश्वासीहरूले हेना र किट दुवैलाई 'कालो जादू' गरेको आरोप लगाए। किट हेनालाई बचाउन सफल भए पनि आफूचाहिँ गिरफ्तारीमा परिन्।

उपन्यासले किटको बोक्सीवादी परम्परासँगको संघर्ष र लडाइँलाई निकै भावुक रूपमा देखाएको छ। सरल भाषामा लेखिएको यो पुस्तकमा हरेक पात्रलाई वास्तविक चरित्र चित्रण गर्न लगाइएको छ। बीचबीचमा शेक्सपियरको नाटकका जस्ता वार्तालापले गर्दा उपन्यास पढ्दा आनन्दको अनुभूति हुन्छ। पुस्तकमा १७औं शताब्दीको अमेरिकी जीवन र सामाजिक आचरणलाई रोचक र जीवन्त ढङ्गले प्रस्तुत गरिएको छ। पुस्तक अध्ययन गर्दै जाँदा आफूले पनि

त्यही कालखण्डको ऐतिहासिक जीवनयापन गरेको अनुभूति हुन्छ। औद्योगिक क्रान्तिपूर्वको त्यो साधारण अमेरिकी समाज आज धेरै अगाडि बढिसकेको छ।

तत्कालीन अमेरिकी समाजमा चर्च मण्डलीमा सहभागी हुनु र घरमा बाइबल पाठ गर्नु अनिवार्य रीतिरिवाज अन्तर्गत पर्दथे। यदि कसैले यस्तो रीतिरिवाज नअपनाए, ऊ समाजबाट बहिष्कार हुन्थ्यो। बोक्सीको आरोप, दासप्रथा र अनमेल विवाह जस्ता समस्या त्यसबेला आमरूपमा प्रचलित थिए। किट आफैँले पनि दासदासीहरूलाई सामान्य रूपमा लिइन् र आफ्नो ऋण चुक्ता गर्न तिनलाई विक्री गर्न पछि परिनन्। यो अभ्यास गोर्रा जातिहरूले अफ्रिकी मूलका समुदायमाथि गरेको दमनको उदाहरण हो। त्यस समाजमा सामान्य महिलाको तह पुरुषभन्दा निकै तल थियो। महिलाहरू केवल घरायसी काममा सीमित गरिएका थिए भने तिनको कुनै राजनीतिक योगदान रहँदैनथ्यो। घरमा राजनीतिको कुरा गर्दा खाली पुरुषको सहभागिता हुन्थ्यो भने महिला चूप लागेर बस्न बाध्य हुन्थे।

बोक्सीको आरोपीमा गरीब, एकल, वृद्धा र कहिलेकाहीं पढे-लेखेका स्वतन्त्र विचारधारा भएका महिला पनि पर्ने गर्थे। हेना टपर एक विधवा, फरक धार्मिक र सामाजिक विचारधारा राख्ने वृद्धा भएकाले समाजको तगारो बनिन्। उनको पक्षमा बोल्ने र साथ दिने कोही पनि थिएनन्। त्यसैगरी किट पनि पढे-लेखेकी र भिन्न विचारधाराकी नारी भएकीले उनको व्यवहार त्यसबेलाको अन्धविश्वासी समाजलाई पाच्य भएन। किटले पौडी खेलेको देखेकै आधारमा कनेक्टिकटका बासिन्दाले बोक्सी हो कि भन्ने शङ्का गरेका थिए। त्यो समयमा एउटी कुलिन महिला पानीमा धेरैबेर बस्न सकिदैन भन्ने मान्यता थियो।

पश्चिमको उक्त सामाजिक ऐतिहासिक कालखण्डमा हजारौं महिला बोक्सी आरोपीको रूपमा बलि चढ्न बाध्य भएका थिए। केहीलाई जिउँदै जलाइयो, केहीलाई झुन्ड्याइयो भने केहीलाई पिटीपिटी मारियो। यो सबै व्यवहार मानवीय शङ्का-उपशङ्का, महिलालाई हेर्ने हेय दृष्टि र कट्टरपन्थी विचारधाराका उपज थिए। त्यतिबेलाको कानून र नीति-नियमले पनि पीडित महिलालाई साथ दिँदैनथे। पीडित महिलालाई धम्की र त्रास देखाएर बोक्सी कला अभ्यास गरेको भन्न बाध्य तुल्याउँथे। त्यस्ता महिला सजाय मुक्त भए पनि समाजबाट भने निन्दित भइरहन्थे।

दुःखको कुरा आधुनिक र विकासशील अहिलेको युगमा पनि महिलाले बोक्सीको आरोप खेपिरहनुपरेको छ। नेपालमा हरेक वर्ष बोक्सीको आरोपमा कुटपिट गरिएको, दिसा-पिसाव खुवाइएको, चरम यातना दिइएको र हत्याका समाचार समेत आउने गरेका छन्। र यस्ता घटनामा पर्नेहरू प्रायः एकल र दुर्बल महिलाहरू हुने गरेका छन्।

तत्कालीन अमेरिकी समाजमा चर्च मण्डलीमा सहभागी हुनु र घरमा बाइबल पाठ गर्नु अनिवार्य रीतिरिवाज अन्तर्गत पर्दथे। यदि कसैले यस्तो रीतिरिवाज नअपनाए, ऊ समाजबाट बहिष्कार हुन्थ्यो। बोक्सीको आरोप लाग्थ्यो। बोक्सीका आरोपीमा गरीब, एकल, वृद्धा र कहिलेकाहीं पढे-लेखेका महिला पनि पर्ने गर्थे।

पुरुषसँग सहकार्य

हरेक नारीको जीवनमा पुरुषले कुनै न कुनै प्रभाव पारेको हुन्छ। किटको जीवनमा पनि चारजना पुरुषको गहिरो प्रभाव देखिन्छ। किटलाई प्रभाव पार्ने पहिलो पुरुष हुन्, उनका हजुरबुवा जसले किटलाई कुनै भेदभाव नगरी स्वतन्त्रता र शिक्षा दिए। दोस्रो हुन्, उनका काका। कनेक्टिकट निवासी यी पुरुषले किटलाई अन्त्यमा साथ दिए, यद्यपि प्रारम्भमा कडा अनुशासनमा राखी आफ्नो विचार प्रकट गर्न बन्देज लगाएका थिए। विलियम नाम गरेका नवजवान किटको जीवनका तेस्रो पुरुष हुन्। शुरूमा विलियमले किटलाई मन पराएर विहे गर्ने सोच गरे पनि अन्त्यमा बोक्सीको आरोप लागेपछि साथ छाडे। त्यसैगरी जहाजका कप्तानको छोरा न्याथनियल चौथो पुरुष हुन् जो किटको असल साथी बने। किट र हेना दुवैलाई बोक्सी आरोप लाग्दा बचाउ गर्न यिनले चाहिँ धेरै मद्दत गरे।

उपन्यासमा एउटा नारीको जीवनमा असल पुरुषको साथले पार्ने सकारात्मक प्रभाव देखाइएको छ। किटका हजुरबुवा र न्याथनियल उनको जीवनको सकारात्मक पुरुष पात्र हुन् जसले किटको व्यक्तित्व विकास र संघर्षसँग लड्न सघाए। काकालाई नकारात्मक रूपमा लिन मिल्दैन तर उनले किटसँग कुरा गरेको तरिका हेर्दा कतै न कतै किटलाई नै आफ्नो अधिनमा राख्न खोजेको आभास हुन्छ। विलियमलाई स्वार्थी पुरुषको रूपमा लिनुपर्छ किनकि उनले किटलाई आफ्नो भावी पत्नी भए पनि बोक्सी जस्तो गधन्य आरोप लाग्दा भने साथ दिएनन्।

पितृसत्तात्मक नेपाली समाजमा अझै पनि धेरै महिला घरभित्र मात्र सीमित छैनन्, सही अवसर पाउनबाट समेत वञ्चित छन्। नेपाल सरकारले महिला उपस्थितिलाई प्रोत्साहन गर्न संसद्मा ३३ प्रतिशत स्थान छुट्याएको छ भने विभिन्न विशिष्ट पदहरूमा आरक्षण सिट उपलब्ध गराएर महिला प्रतिनिधित्व सुरक्षित गरेको छ। त्यस्तै संघ-संस्था आदिमा महिला सहभागिता अनिवार्य गरिएको छ। तर घरेलु कामकाजले फुर्सद नपाएर होला महिलाले अवसरको सदुपयोग गर्न सकेका छैनन्।

यो पुस्तकले बोक्सी प्रथाको खुलेर विरोध गर्छ, यो बोक्सीका आरोपी महिलालाई न्याय दिने पक्षमा उभिएको छ। हुन पनि, बोक्सीका आरोपी महिलाले न्याय पाउनुपर्छ, कानून सुदृढ हुनुपर्छ र बोक्सी प्रथाविरुद्ध जनचेतना जगाउनुपर्छ भन्ने आवाज आफैमा स्वाभाविक र जायज छ। सबै मिलेर नेपालमा पनि तत्काल यस्तो समाजको निर्माण गर्नुपर्छ जहाँ हरेक महिला इज्जतसाथ सुरक्षित जीवन बिताउन सक्षम होऊन्।

(श्रेष्ठ प्राकृतिक विज्ञान विषयकी अध्येता हुन्।)

दिगोपनका लागि पत्रकारिता

रेडियो सगरमाथा

एफएम १०२ खोप्लो ४ मेघाहर्ज
दक्षिण एसियाको पहिलो सामुदायिक रेडियो

हरदम तपाईंको साथ दैनिक १० घण्टा

समाचार, विचार र विश्लेषण, नेपाली रेडियो, नेपाली आवाज

आँखीइयाल

वातावरण र दिगो विकासका पक्षमा सन् १९९४ देखि निरन्तर

Avenues TV मा
हरेक बिहीबार साँझ ६:३० बजे
NTV PLUS मा
हरेक बिहीबार साँझ ९:०० बजे

काठमाडौं बाहिरका
९९ वटा
टिभी स्टेशनमा

मया पुस्ता

हामी किताबका text लाई
context सँग जोडौं.....

कसै पुस्तकका लागि छुट्टा फरक कार्याक्रम

NTV PLUS मा
शुक्र सोमबार, मंगलबार, बुधबार
एति ८:०० बजे र शुक्रबार एति ८:३० बजे
Avenues TV मा
शुक्र सोमबार, मंगलबार, बुधबार
सोम ८:१५ बजे र मंगल ६:०० बजे
रेडियो सुबर्णचन्द्र १०२.४ MHz मा
बुधबार सोम ६ बजे र
मंगलबार सोम ८:०० बजे र शुक्रबार
सोम ८:३० बजे

विकासका लागि बहस

हाका-हाकी

नेपाल वातावरण पत्रकार सम्मेलनको मासिक प्रकाशन

नेपाल वातावरण पत्रकार समूह

चक्रवर्त-भविमन्डल, लालितपुर, फोन: ५१५३२४५/५१५३३४२, ईमेल: nefej@mos.com.np, वेब: www.nefej.org.np